

pitalismu a ke kritice oficiálneho pseudo-liberalizmu, zejména v jeho univerzalistických nároch. Stejně pochvalně se třeba vyjádřit i o autorových úvahách o antropologických dimenzích státu, byrokracie, společenského myšlení a pod. Nemůžeme si odpustit neuvést alespoň jednu z formulací, které bezesporu upoutají čtenářovu pozornost: „Byrokracie je licoměrností moderní společnosti, důsledkem jejího života ve dvou podobách, dvou sférách. Je zároveň fanatismem této společnosti, výsledkem její oddanosti kultu státu, její nadšené víry v tuto iluzi obecného dobra a harmonie. Protože je byrokracie „la république prête“, je organizována přísně hierarchicky, výhradně vertikálně, t. j. na vztahu nadřízeného a podřízeného. Její organizace spočívá na nejzřejmější demonstraci principu nerovnosti. Byrokracie je totiž v přímém rozporu s právem (které spočívá na principu rovnosti, byť formální) a to nejen v rozporu s každým zvláštním právem, nýbrž s právem vůbec. Odtud neustálé porušování právního pořádku a křečovitá snaha udržet svého korporativního ducha, který spočívá na privilegii, neboť tím

uchovává a utvrzuje svůj vlastní princip — princip nerovnosti. Byrokracie je rozeklána na dvě protikladné snahy: na jedné straně se *materiálně* snaží oddělit se od společnosti, proklamovat se jako korporace, jako zvláštní, na druhé straně neustále usiluje *ideálně* o to, aby existovala jako stát, jako obecné, aby svůj zvláštní charakter učinila obecným zájmem. V důsledku toho byrokracie ideálně neguje to, co materiálně tvoří; její skutečné postavení je protikladné jejímu vědomí. Je tomu tak proto, že byrokracie chápe stát v podstatě jako zvláštní, svůj vlastní zájem, jako své soukromé vlastnictví.“⁶

V úvahách podobného druhu nachází *historické* zaměření nově Michňákovy knihy svůj *aktuální* dosah a širší platnost. Přestože je v nejlepším smyslu slova prací hluboce odbornou, osvětluje historii antropologického vývoje člověka způsobem, který poskytuje klíč k hlubšímu pochopení jeho současné antropologické situace. A pro tuto svoji vlastnost si nepochybně získá širší, než jen čistě odbornou pozornost.

Jiří Suchý

O VYUŽITÍ KYBERNETIKY V PSYCHOLÓGIÍ

Dnes už niet nijakých pochybností o tom, že kybernetika prispieva aj k rozvoju psychológie. Či už je to aplikácia pojmov systému a riadenia, informácie a komunikácie, pravdepodobnostné predvídanie, heuristické programovanie atď., všetko to môže psychológia využiť pri tvorbe vlastnej teórie. Kybernetika pomáha psychológii metodologicky, poskytuje jej možnosť experimentovania na kybernetických modeloch, umožňuje jej na novej základni spolupracovať s neurofyziológiou, matematikou, sociológiou, ekonómiou atď.

Táto skutočnosť bola donedávna známa prevažne iba zo zahraničnej literatúry. Tým viac treba uvítať pôvodnú prácu Michala Strížena *Psychológia a kybernetika*.^{*} Hoci autor vychádza z vlastných už-

šie zameraných výskumov v Ústave experimentálnej psychológie SAV, dal práci širší rámec. Nie je to iba poukaz na styčné miesta medzi všeobecnou psychológiou a kybernetikou, ale pokus o syntetický pohľad na výsledky aplikácie kybernetiky a najmä teórie informácie v psychológii. Vopred chceme zdôrazniť, že je to pokus veľmi úspešný.

Kniha sa delí na tri časti. V prvej časti pod názvom *Kybernetika, jej základné disciplíny a možnosti aplikácie* podáva autor prehľad tých teórií, ktoré tvoria základ

⁶ Tamtéž, 140.

* M. Stríženeč, *Psychológia a kybernetika*, Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 1966, 244.

kybernetiky a na ktoré sa v ďalších častiach odvoláva. Pri definovaní kybernetiky vychádza v podstate z Wienerovej charakteristiky, ktorý označil kybernetiku za náuku o riadení a spojení v strojoch, živých organizmoch a spoločnosti, poukazuje na to, akú úlohu zohrala psychológia pri vzniku kybernetiky, stručne objasňuje základné pojmy z teórie riadenia a automatov, ďalej z teórie informácie a teórie hier. Teórii informácie venuje značnú pozornosť už aj preto, lebo sa najmä ona uplatňuje v psychológii. Stručne sa dá o prvej časti povedať takto: Zhŕňa z literatúry známe veci, ale je v celom kontexte knihy potrebná ako odrazový môtik, najmä pre tie kapitoly druhej časti, v ktorých sa autor zaoberá konkrétnou aplikáciou kybernetiky v psychológii.

Druhá časť pod názvom *Informačná psychológia* je z hľadiska odborného prínosu práce najhodnotnejšia. V prevažnej miere ju vytvárajú zovšeobecnené výsledky konkrétneho výskumu v psychológii, a to aj vlastného. Prejavuje sa to najmä v tretej kapitole *Aplikácia na psychické procesy*. Pre tých filozofov, ktorí sa pokúšajú ukázať všeobecnejšiu platnosť kybernetického prístupu ku skúmaniu skutočnosti, je istým zadostučinením prvá kapitola tejto časti — *Nový prístup k niektorým psychologickým problémom*. Preto, lebo v nej psychológ (a nie filozof) veľmi pozitívne hodnotí prínos použitia tohto nového prístupu v psychológii, pričom uvádza celý rad ďalších autorov, ktorí sú rovnakého názoru. Zhodujú sa v tom, že kybernetika vnáša do psychologického bádania nový pojmový aparát, nové metodické postupy, ako aj nové zameranie výskumu, takže je oprávnené odlišiť tento nový smer v psychológii (informačná psychológia) od doterajších teoretických koncepcií. M. Stríženc vyslovuje náhľad, že podľa neho pritom nejde o novú vednú disciplínu, ani o náhradu celej doterajšej psychológie.

V druhej kapitole tejto časti pod názvom *Fyziologické základy — neurokybernetika* a v tretej kapitole zaoberá sa autor nie-

ktorými otázkami neurokybernetiky a subjektívnej pravdepodobnosti, ktoré sa dotýkajú viacerých psychických procesov, ďalej analyzuje vnímanie, pamäť a učenie, myslenie a reč, a napokon rozhodovanie. Zaradil sem aj rozbor perceptrónov a heuristického programovania, ktoré sú síce záležitosťou technickej kybernetiky, resp. teórie programovania, ale vzhľadom na príklad na modelovanie psychických procesov má to svoje opodstatnenie.

Aj z hľadiska filozofa k najzaujímavejším problémom v druhej časti (hoci nie je jediným) patrí problém subjektívnej pravdepodobnosti, ktorý už dlhší čas je v strede pozornosti filozofov vo svete. M. Stríženc analyzuje názory viacerých autorov predovšetkým týkajúce sa pojmu a definície subjektívnej pravdepodobnosti. Dopieva k záveru, že tento duševný proces treba jednak skúmať v tesnej súvislosti s matematickou pravdepodobnosťou a jednak snažiť sa nájsť jeho podstatné zložky. Vzhľadom na doterajšie konkrétne výskumy vyčerpávajúce definície nie sú zatiaľ oprávnené. V situáciách s dostatočnou skúsenosťou možno podľa Stríženca súhlasiť s tým, že subjektívna pravdepodobnosť je vnímanou objektívnou pravdepodobnosťou, pričom vnímanie ako subjektívny odraz skutočnosti má za dôsledok rôzne nepresnosti a skreslenia.

Tretia časť knihy pod názvom *Perspektívy a nedostatky kybernetického prístupu* je síce najkratšia, ale o nič menej hodnotná, najmä pre triedzosť, s akou autor hodnotí vzťah stroja a človeka, pokiaľ ide o vnímanie, učenie, myslenie a vôľové konanie. M. Stríženc sa jednoznačne stavia na stranu tých, ktorí tvrdia: stroj nemyslí, o mysliacich strojoch sa nedá hovoriť v tom zmysle ako chápe myslenie psychológia. No nezabúda podotknúť: to však neznamená, že modelovanie myslenia v strojoch nemá pre vedecké poznanie duševného života značný význam. Ďalej si kladie otázku: aké závery možno vyvodiť z kybernetického prístupu k modelovaniu duševnej činnosti človeka? Najprv uvádza názory

optimistov i pesimistov a zaujíma k nim stanovisko. Škoda len, že z celého nie je dosť jasné, na ktorú stranu sa prikláňa. Ak je pravda, že rozdiel medzi názormi optimistov a pesimistov spočíva iba v tom, že prví sa zameriavajú na budúcnosť a druhí hodnotia iba daný stav, potom by sme sa mali skôr pridať na stranu optimistov, lebo podľa mojej mienky pre vedu nestačí hodnotiť iba daný stav, veda musí „vidieť“ aj do budúcnosti. Problém však bude asi v niečom inom. M. Stríženec napokon sám ukazuje, že niektoré náhľady optimistov možno už teraz odmietnuť. Lenže podobne je to aj s názormi pesimistov. Ak predpokladáme ďalší vývoj kybernetiky i jej technických prostriedkov, ak predpokladáme, že psychologická teória sa postupne bude v svojej rozpracovanosti dostávať na vyššiu a vyššiu úroveň, čím budú vznikať možnosti pre postupné vysvetlenie všetkých procesov duševného života, potom aj na modelovanie duševnej činnosti človeka kybernetickými strojmi sa môžeme pozeráť pri všetkej triezvosti optimisticky. To, pravda, neznamená, že súhlasíme s názormi o možnosti vzniknúť myšliacich strojov na úrovni človeka, ba do-

konca o náhrade človeka týmito strojmi v budúcnosti.

Ešte jednu poznámku. Domnievam sa, že nedostatky, ktoré sa v tretej časti pripisujú kybernetickému prístupu (aspoň tak to vyznieva) nie sú vlastne nedostatkami tohto prístupu. Presnejšie by sa azda dalo hovoriť o istej jeho obmedzenosti (keď máme na mysli povedzme možnosť či nemožnosť modelovania emócií, citov a vedomia). Avšak aj vtedy musíme pripustiť relatívnosť niektorých obmedzení podmienenú danou úrovňou vedy a jej technických prostriedkov.

Nechcem byť ani prvým ani posledným, ktorí prijmú Strížencovu výzvu k diskusií. Koniec koncov aj to je na celej knihe (okrem už uvedených pochvál) chvályhodné, že takouto výzvou končí závažné a hlbokomyseľné úvahy týkajúce sa azda toho najpodstatnejšieho, poznania duševného života človeka.

Ak psychológia v minulosti často prinášala rôzne podnety pre filozofov, nie je to ináč ani v prípade Strížencovej práce. Tým viac, že tu vykračuje jednotným krokom psychológia s kybernetikou, čo nebolo dosiaľ v našej vede zvykom. *Juraj Bober*

O ETICE A UMĚNÍ ŽÍT

Jen málokdy se setkáme v edičníc činnosti našich nakladatelství s překladem zahraniční práce z oblasti etiky a už na prostou výjimkou je její vysoký náklad. Již samy tyto dvě skutečnosti vyvolávají pochopitelný zájem o knihu Henryka Jankowského *Umění žít* (Nakladatelství politické literatury v Praze 1966, stran 196). A tento zájem se dále zvětšuje volbou zpracovávané problematiky, podstatně se v mnohém odlišující od obvyklých tematických okruhů marxistických etických prací i způsobem výkladu.

V první části knihy, věnované vlastní etice, po úvodní kapitole o všeobecných

problémech soustřeďuje autor svůj zájem na některé zvláště aktuální otázky současné morálky, jakými jsou např. cynismus, měšťáctví, dnešní formy stoicismu a jiné. Zajímavé jsou rovněž kapitoly o fanatismu, intrikánství, závisti a lži, nejednou velmi otevřeně a podnětně odhalující nové stránky těchto jevů a někdy i naznačující některé nové, sporné názory. Závěrem této části práce je pasáž o sexuální etice.

Vlastnímu „umění žít“ — biotechnice je převážně věnována až druhá část knihy. V ní je záslužné už samo vyzdvížení dosud mezi marxistickými etiky opomíjené pro-